

Vlastivědné listy, ročník 9 (1983), číslo 1, s. 9-14

stvi i se zámek převzal synovec Adam, který však koncem roku 1502 zemřel. Tím vymřel slavný rod pánů z Cimburka po meči. Zámek Tovačov se vším příslušenstvím koupil v roce 1503 Vilém z Pernštejna a na Helfenštejně, nejvyšší hofmistr království českého, za 24 000 kop grošů. V rodě Pernštejnů se zámek udržel téměř po celou dobu 16. století. Jejich vláda zasáhla do stavebního vývoje zámku. Za Vojtěcha z Pernštejna (1548–1561) byla zahájena úprava jižního renesančního křídla zámku. Ve stavebních pracích pokračoval Vratislav z Pernštejna, který proslul jako podporovatel věd a umění; rozšířil zámeckou knihovnu, místnosti nechal vyzdobit malbami významných mistrů a kolem zámku založil park. Za manželku měl španělskou šlechtici Marii Maximiliánu Manriquez de Lara, s níž měl 20 dětí. 13 z nich však zemřelo v útlém věku a bylo pochováno v Tovačově v tzv. černé zahrádce, která byla hřbitůvkem kolem zámeckého kostela sv. Jana Křtitele. K této šlechtici se vztahuje pověst o Černé paní (všude jinde straší Bílá paní), která chytá děti v Černé zahrádce (dnes je to místo u hudební školy).

Vratislav zemřel v roce 1582 a s ním zanikla i sláva mocného rodu. Jeho syn Jan prodal Tovačov roku 1597 Štěpánovi Illesházymu z Illesházu na Pezinku a Trenčíně za 182 000 zlatých. Na Pernštejny upomínají kromě výzdoby jižního křídla zámku ještě 2 železné dveře s rodovými erby a zubří hlava nad oknem v prvním poschodí španělské věže.

Illesházy držel panství zcela krátkou dobu; již v roce 1600 je prodal moravským hrabatům bratřím Vejkartovi a Karlovi ze Salmu a Neuburgu, kteří si zvolili tovačovský zámek za své sídlo. Salmové vládli v Tovačově až do roku 1715. Za jejich vlády byla na zámku dostavěna kaple se štukovou kopulí (1559–1672). Nechali postavit také druhou bránu, která byla v minulém století stržena, a opravili městské i zámecké hradby. Jejich erby (2 lososové) jsou zachovány v posledním dvoře, zdobí též četné budovy a sochy.

Za třicetileté války byl na příkaz moravských stavovských direktorů tovačovský zámek v roce 1619 obsazen malým praporem pěšího stavovského vojska, aby se nedostal do rukou císařské armády táhnoucí na Moravu. Na zámku však nadále zůstávali vrchnostenská úředníci, a to až do chvíle, kdy se vojenská situace přiosťila; tehdy teprve museli přenést své kanceláře do města, aby na zámku zůstala jen vojenská posádka. V dalším průběhu války byl zámek v letech 1642–1643 dobyt švédskými vojsky generála Torstensona; Švédové si dokonce u Tovačova zřídili opevněný vojenský tábor.

Po Salmech převzali tovačovské panství i zámek Petřvaldští (1715–1763), kteří mnohem více pozornosti než Tovačovu věnovali ostatním držávám. Na konci své vlády byli již hodně zadluženi. Novými majiteli tovačovského panství se stali jejich vzdálení příbuzní hrabata z Kuenburgu, kteří také zasáhli pronikavěji do stavebního vývoje zámku. František Kuenburg (zemřel 1793) nechal v roce 1766 postavit nové jihozápadní křídlo zámku. V roce 1783 však řádil v Tovačově strašný požár, při kterém shořela i zámecká věž. Více než sto let byla pak jenom zastřešena. Koncem 18. století psal Schwoy o tovačovském zámku, že je sice obklopen hradbami a příkopy, ale částečně starý a zchátralý, částečně nedostavěn. Týkalo se to severního křídla, které zůstávalo jen v plánech. V majetku Kuenburgů zůstal zámek a panství až do roku 1887, kdy je poslední majitel František hrabě z Kuenburgu prodal průmyslníku Davidovi rytíři Gutmannovi, majiteli dolů v Ostravě, za 2 700 000 zlatých. Gutmannové se postarali o důkladnou opravu zámku. Především obnovili věž v její původní podobě. V roce 1890 přistavěli v jihozápadním křídle krásné schodiště podle vzoru vídeňské opery a v roce 1924 provedli poslední opravu celého objektu. Gutmannové zůstali držitelé až do okupace. Po válce byl zámek zestátněn; jeho dnešním majitelem je Okresní vlastivědné muzeum v Přerově a slouží různým účelům. Kromě archivu, muzea a obrazové galerie jsou tu lékařská ambulatoria všeho druhu, spolková místnost myslivců, bramborové sklepy JZD, sňatková síň atd.

V zámeckém parku je barokní kašna z poloviny 18. století, dílo sochaře B. Fritsche. Kamenná kašna se stěnami na vnější straně esovitě vyduťtými a ukončenými profilovanou římsou má půdorys čtyřlístku. Uprostřed kašny je hranolový podstavec, v horní části je zúžený a opatřen kruhovými terčí s litinovými hlavami, jimiž vytékala voda. Na podstavci je umístěna dvojice andělů proti sobě postavených.

V posledních letech byla upravena sňatková síň ve vnitřním zámku, chátrající valy ze strany od města, nyní se pracuje na úpravách prostorů v předzámčí a v přízemí zámku, pokračuje rekonstrukce mostu přes druhý vodní příkop. Tovačovský zámek patří k neprávem opomíjeným významným památkám Severomoravského kraje.

TOVAČOV-ZÁMEK – ZÁBĚR Z INSTALACE ZEMĚLSKÉHO MUZEA / FOTO A. PUSTKA

Seznámé veduty severomoravských měst na tovaryšských listech

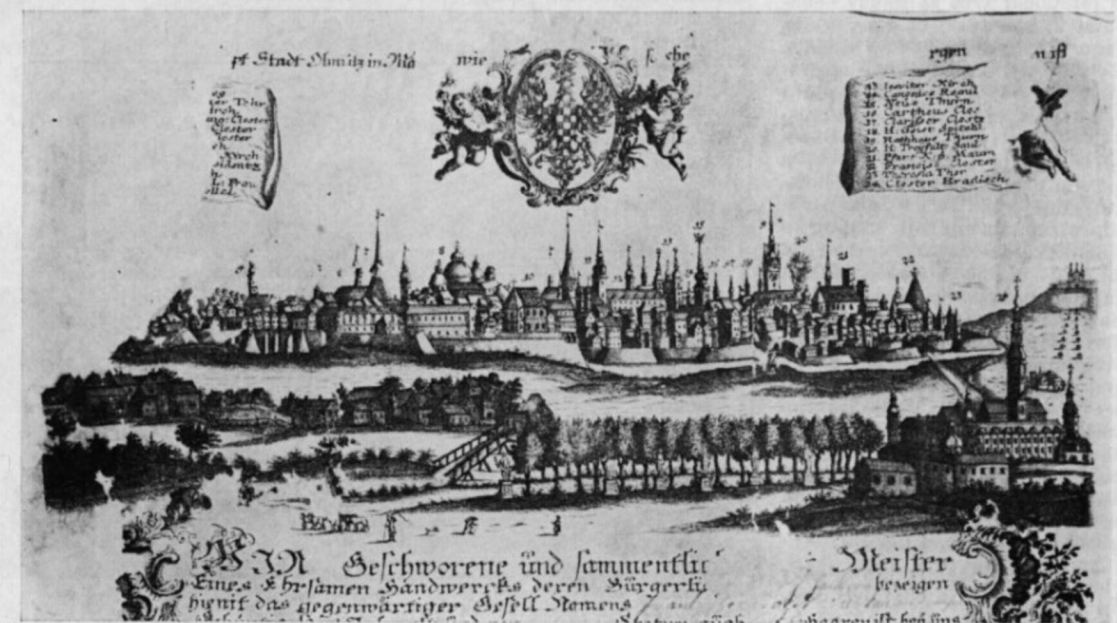
Bohumír Indra

Generálním cechovním patentem vydaným roku 1731 bylo nařazeno všem řemeslnickým cechům dávat tovaryšům, putujícími na zkušenou po městech, písemná potvrzení, jak dlouho a u kterého mistra pracovali. Bez tohoto potvrzení nesměl být vandrující tovaryš přijat do práce jiným mistrem. Knihtiskaři královských měst vydávali už od třicátých let pro potřebu cechů tištěné formuláře s textem potvrzení předepsaným patentem, do něhož cechy vpisovaly jen jméno tovaryše, jeho věk, popis postavy, u kterého mistra a jak dlouho pracoval, a potvrdily údaje cechovní pečeti a podpisy cechmistrů. Podnikaví mědirytci velkých měst přišli už v polovině 18. stol. na nápad vyzdobit tato potvrzení celkovým pohledem na město, tzv. vedutou, a vyrýt celý text formuláře potvrzení ozdobným písmem v krásném orámování. Na Moravě vyrýl nejstarší takový tištěný formulář tova-

ryšského listu s vedutou roku 1758 pro brněnské cechy zámečnický mistr a mědirytec H. G. Forster s pohledem na město Brno se Špilberkem, zasazeným do ozdobného rámu. Po jeho smrti dostala z milosti roku 1761 od císařovny Marie Terezie osobní privilegium na vyhradní tisk a prodej těchto osvědčení cechům v Brně a v brněnském kraji na dobu 10 let dcera zemřelého, chudá vdova s pěti dětmi. Její prosba, kterou podala roku 1762 císařovně o rozšíření privilegia s vedutou hlavního města země pro celou Moravu, byla však zamítnuta. Dotázané magistráty královských měst (v Severomoravském kraji Olomouc a Uničov) se postavily proti tomu, poněvadž cena formulářů s vedutou města Brna byla značně vyšší

než dosud vydávaných tištěných potvrzení a zdrazila by ještě dopravou. Ze zprávy moravského gubernia v Brně ze 7. září 1762 se naopak dovídáme, že v Olomouci, která zárlivě střežila svůj titul hlavního města, se již spojili bývalý hospodářský úředník Budischal s místním mědirytcem pro tisk formulářů pro kraje Olomoucký, Přerovský a Hradištský. Nepochybně získali potom povolení krajského úřadu v Olomouci a vydali po příkladu Brna někdy v letech 1763–1765 formuláře tovaryšských potvrzení s pohledem na hlavní město OLOMOUC, ryté olomouckým mědirytcem Janem Freundem (narozen 1703), synem olomouckého mědiryce Antonína Freunda (+ 1727). Nejstarší exemplář této veduty je zatím znám jen ze značně poškozeného výtisku, uloženého v Okresním archivu v Olomouci, vyplněného a vydaného řeznickým cechem v Olomouci 9. 3. 1772 třicetiletému tovaryši Františku Heroldovi z Oskavy, potvrzujícího, že pracoval půl roku v Olomouci. Jméno mistra a celý spodek textu formuláře se nedochoval. Freund pojal formulář potvrzení jako skutečný grafický list, jehož hlavním úkolem bylo zobrazit velikost města s desítkami věží, detailně zachytit všechny význačnější objekty i s jejich popisem. Veduta ukazuje město v hradbách od kostela sv. Blažeje na levé straně až po Tereziánskou bránu města na pravé straně,

OBR. Č. 1
VEDUTA MĚSTA OLOMOUCE NA TOVARYŠSKÉM LISTU, MĚDIRYTINA KOLEM R. 1765 / FOTO L. PUSTKA

v popředí s řekou Moravou, předměstskými domy, mostem přes řeku, alejí stromů s 6 sochami světců, vedoucí ke klášteru Hradiště detailně zobrazenému v popředí. Nahoře je umístěna páska s německým nápisem „Prospekt c. k. hlavního města Olomouce na Moravě, jak je lze spatřiti od východu“. Pod ní je moravská šachovaná orlice v ozdobném oválu drženém dvěma andilkami, po stranách umístěny rozvinuté listy držené vždy jedním andílkem, s čísly a pojmenováním objektu. Jednotlivé objekty na vedutě jsou označeny čísly 1 až 24, jež jsou vysvětleny na horních tabulkách. Vzadu za klášterem Hradiště je vidět poutní kostel na Kopečku s klášterem. Vlastní veduta zabírá na mědirytinové desce délky 41 a výšky 33 cm téměř dvě třetiny plochy na výšku, spodní třetina je vyplněna rytým textem formuláře potvrzení, zdobeným po krajích rokajovým ornamentem. Text formuláře neobsahuje ještě omezení podle zákona z 1. 6. 1771 pro vandrování tovaryšů na země koruny České a rakouské země, jež muselo být uvedeno v textu všech tovaryšských potvrzení, vydaných po tomto roce. Viz obraz č. 1.

Druhou nejstarší vedutu ze severomoravských měst pro tovaryšské listy si daly pořídit roku 1766 cechy královského města UNIČOVA. Pohled na město s textem potvrzení orámovaným bohatým ozdobným rokajovým rámem nakreslil a vyryl do měděné desky uničovský rodák, plodný mědirytec Ignác Zeidler podle staré olejomalby města z roku 1670, chované na radnici. Jeho jméno a letopočet 1766 se jmény cechmistrů, kteří dali desku pořídit, jsou vyryta dole vlevo a vpravo. Zeidler byl uničovským měšťanem už od roku 1733. Veduta zachycuje východní stranu města viděnou od Brnička. Uprostřed města sevřeného dvojím pásem hradeb se tyčí farní kostel, vedle radnice s vysokou věží, vlevo na okraji klášter s kostelem minoritů, vpravo je pohled ukončen Šumvaldskou městskou branou. Nad městem se vznášá ve svatozáří P. Maria. Pevnostní pás hradeb a jednotlivé obranné objekty jsou dobře patrné. Rozměr rytiny celé desky je 44,5 x 35 cm. Jediný zatím zjištěný exemplář, otištěný z této desky, vyplněný koželužským cechem v Uničově 27. května 1806, se dochoval v Okresním archivu v Opavě. Celý list reprodukuje (č. 2).

Poněvadž mědirytina desky byla počátkem 19. století častým používáním již značně o-

OBR. Č. 2
TOVARYŠSKÝ LIST S VEDUTOU MĚSTA UNIČOVA, MĚDIRYTINA Z R. 1766 / FOTO L. PUSTKA

potřebována (dokazuje to i dochovaný slabý otisk z roku 1806), daly si uničovské cechy pořídit roku 1823 novou mědirytinovou desku s bližším pohledem na město a s rytým textem v ozdobném rámcu formátu 38,8 x 29,3 cm. Horní rám je uprostřed prolomen dvouhlavým rakouským orlem s německým přáním na pásce šťastného vandrování tovaryšů pro nabytí nových zkušeností. Jméno rytce je uvedeno vpravo dole pod rá-

mem „Joh. Reychn sc. 1823“ (sculpsit = vyryl), vlevo dole je vyryto, že formuláře jsou k dostání v Uničově u Jana Kraničáka, nakladatele tisku. Reychn pořídit kresbu veduty města podle staré veduty Zeidlerovy, přizpůsobil ji však současněmu vzhledu města. Formuláře s touto vedutou byly pak používány uničovskými cechy až do zrušení tovaryšských listů a zavedení vandrovních knížek roku 1829. Viz obraz č. 3.

OBR. Č. 3
VEDUTA UNIČOVA NA TOVARYŠSKÉM LISTU, MĚDIRYTINA Z R. 1823 / FOTO L. PUSTKA

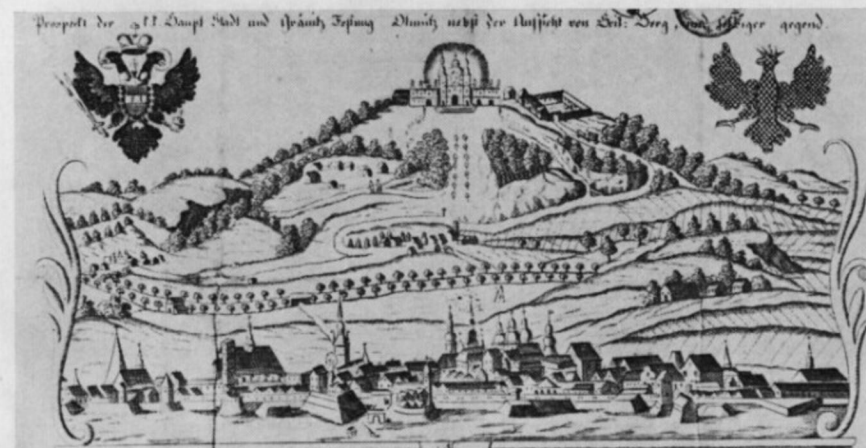

Spotřeba formulářů s vedutou města Olomouce, používaných od konce 18. století cechy měst celé střední, severní a východní Moravy, byla značná, proto po smrti olomouckého mědirytcce Jana Freunda roku 1779 vyryl a dal tisknout nové formuláře jeho syn, olomoucký mědirytec Josef Freund, narozený 1742, který se roku 1780 oženil, převzal otcův dům a mědirytecckou dílnu a téhož roku dostal i měšťanské právo. Zemřel roku 1807. Známe od něho tři odlišné rytiny tovaryšských listů s vedutou města

statě vedutou rytou jeho otcem, obraz města posunul však více dozadu. Zachycuje město ve stejném pohledu z východu od kostela sv. Blažeje na levé straně až po Litovelskou bránu na pravé straně, v popředí s řekou Moravou, předměstskými domy a klášterem Hradiště, pohled na Kopeček je však vynechán a celé popředí veduty je upraveno jinak. Znak moravské šachované orlice je umístěn v oválu dole uprostřed s válečnickými emblémy, po obou stranách v popředí jsou v rozích umístěny alegorické postavy,

OBR. Č. 4
VEDUTA OLOMOUCE, MĚDIRYTINA KOLEM R. 1790 / FOTO L. PUSTKA

OBR. Č. 5
VEDUTA MĚSTA OLOMOUCE S KRAJINOU AŽ K POUTNÍMU KOSTELU NA KOPEČKU, MĚDIRYTINA KOLEM R. 1810 / FOTO L. PUSTKA

Olomouce, s rytým textem v ozdobném rámu, s vynecháním názvu města, jež prokazatelně používaly také cechy města Přerova, Moravské Třebové, Prostějova aj., které nevydaly vlastní formuláře tovaryšských listů. Nejstarší jím rytý pohled na Olomouc z počátku osmdesátých let reprodukuje v pod-

horní pásku prospektu hlavního města Olomouce doplnil Freund ještě slovy „a hraniční pevnosti“. Význačné budovy jsou označeny slovy přímo nad objektem, čímž odpadla nutnost vysvětlovacích tabulek. Také pojmenování objektů je odlišné od veduty otcovy. V textu je už zmínka o zákoně z 1. června

1771, omezujícím vandrování tovaryšů na Moravu, Čechy, Slezsko, Rakousko nad a pod Enží, Stýrsko, Korutany, Kraňsko, Gorici a Gradiscu, mimo tyto země a území nesměli tovaryšové vandrovat. Mědirytinová deska má rozměry 39,8 x 32,5 cm výšky. Nejstarší použitý a vyplněný formulář s touto vedutou je znám z 26. září 1782. Jméno kreslíře a rytce je uvedeno dole v pravém rohu pod obrazem „Jos. Freund sc. O.“.

Druhá měděná deska s rytceky zjednodušeným pohledem na město měří s textovou částí 33 x 26,7 cm. Má též nápis nahoře na pásce, zobrazuje však pouze město v hradbách s popisem objektů, před hradbami oživuje plochu selský povoz tážený třemi koňmi, panský kočár se dvěma koňmi a skupina tří lidí. Dolní okraj veduty je opět prolomen oválem se znakem moravské šachované orlice, text upraven pro použití formuláře kterýmkoliv městem. Jméno rytce Josefa Freunda je vepsáno opět dole vpravo pod patou okrajového sloupu. Nejstarší vyplněný exemplář s touto vedutou je zatím znám z 30. srpna 1790.

Třetí formulář s vedutou Olomouce od Josefa Freunda má obdobný rytecky zjednodušený pohled na město a je tištěn ze dvou menších měděných desek. Horní deska s vedutou rozměrů 32,7 x 17,1 cm má pásku s nápisem Prospekt atd. umístěnou dole pod obrazem. Druhá vyměnitelná deska s textem formuláře 34 x 13,5 cm byla ryta jednak pro cechy města Olomouce, existovala však také obdobná deska bez uvedením místa pro cechy jiných měst. V popředí veduty dole je opět znak moravské šachované orlice v oválu s válečnickými emblémy a kočár se skupinou procházejících se měšťanů. Jméno rytce „Jos. Freund sc.“ je uvedeno dole v levém rohu veduty. Nejstarší vyplněný formulář tohoto typu je zatím znám z 11. listopadu 1799 (obraz č. 4).

V roce 1808 po smrti mědirytcce Freunda pořídit brněnský kovorytec Štěpán Kohneder zcela nově pojatý pohled na město Olomouc, nad nímž se tyčí tzv. Svatá hora s poutním kostelem a klášterními budovami na Kopečku. Veduta formátu 34 x 12,6 cm je jím signována a datována vpravo dole pod rámem veduty. Celá spodní část formuláře byla vysazena knižtiskem s otištěným názvem města Olomouce nebo s vynecháním místa pro použití cechy jiných měst. Obdobný formulář tovaryšského listu s převýšeným pohledem na město Brno

pořídil Kohneder téhož roku také pro cechy města Brna. V téže době zhotovil novou mědirytinovou desku tovaryšských listů s vedutou města Olomouce a Svatým kopečkem tyčícím se nad městem také olomoucký měditiskař Martin Faltus. Deska formátu 34×34,5 cm je upravena pro všeobecné použití. Faltus, narozený 1787 v Brně, se přiznal roku 1810 do Olomouce, roku 1811 dostal jako měditiskař a obchodník uměleckými předměty měšťanské právo v Olomouci a žil tu do roku 1843, kdy zemřel. Jeho jméno je vyryto kurzívou pod ozdobným rámem textu dole. Veduta je pojetím skoro-totožná s rytinou Kohnederovou, německý nápis „Prospekt c. k. hlavního města a hraniční pevnosti Olomouce kromě pohledu na Svatou horu a její okolí“ je však umístěn opět nahoře, vpravo je rakouský dvouhlavý orel se štítkem na prsou s iniciálami F. I. (František I.), vlevo moravská orlice. Rytina zachycuje věrně celou krajinu za Olomoucí až na Kopeček s budovami, cestami, lesíky apod. (obraz č. 5). Oba formuláře Kohnedera a Faltuse byly pak používány cechy až do roku 1829. Faltus pořídil v Olomouci také mědirytinovou desku s pohledem na Brno, rovněž s rakouským orlem a moravskou orlicí, jeho jméno je na mědirytině umístěno vpravo dole pod rámem „Olmütz bei Martin Faltus“.

Počátkem 19. století si také cechy menších moravských a slezských měst opatřovaly tovaryšské listy s pohledem na své město. Hlavním podnětem bylo, že vandrovní tovaryši, přicházející za prací do města z Čech a ostatních zemí monarchie, přinášeli s sebou pracovní potvrzení s obrazy cizích měst, kde dříve pracovali; to bylo na cechovních shromážděních prohlášeno a podněcovalo ctižádost místních cechů, jež se také chtěly pochlubit vyobrazením svého města na vydávaných tovaryšských listech. Zhotovení kresby a rytiny nabízelí místní kreslíři a mědirytci, usazení i v menších městech. V roce 1818 si daly poříditi cechy města RÝMAROVA vedutu města s rytým textem formuláře potvrzení, použitelným všemi cechy města, nahoře s městským znakem (běžící liška prostřelená šípem). Veduta zachycuje celkem věrně celkovou situaci města s předměstími a vzhled jednotlivých budov až ke kostelíku V lipkách. Deska mědirytiny se dochovala a je dnes uložena v muzeu v Krnově. Dole pod rámem je uveden autor a rok pořízení kresby „Aufgenommen von Jo-

OBR. Č. 6
VEDUTA MĚSTA RÝMAROVA, MĚDIRYTINA Z R. 1818 / FOTO L. PUSTKA

OBR. Č. 7
VEDUTA ŠTERNBERKA, MĚDIRYTINA Z R. 1815 / FOTO L. PUSTKA

OBR. Č. 8
VEDUTA MĚSTA ŠUMPERKA, MĚDIRYTINA Z R. 1821 / FOTO L. PUSTKA

sef Berger im J. 1818“. Malíř a kreslíř toho jména žil tehdy v Novém Jičíně, sotva však jde o jeho práci. Kdo kresbu ryl, není uvedeno. Pro ikonografii města Rýmarova má tato časově přesně datovaná veduta, zachycující soudobý vzhled města, značný význam historický i památkářský. Výsek veduty reprodukuje (č. 6).

Před rokem 1820 si pořídily

také cechy města ŠTERNBERKA vlastní tovaryšské listy s pohledem na město, znakem města a rytým textem formuláře v ozdobném rámu. Pohled na město nakreslil a vyryl brněnský mědirytec Josef Hesse, jehož jméno je uvedeno vpravo dole pod rámem. Rozměr měděné desky je 42×34 cm. Rok pořízení není znám. Zatím nejstarší zjištěný formulář, vyplněný 20.

října 1820 tkalcovským cechem ve Šternberku, byl zjištěn v Okresním archivu v Opavě. Veduta s pohledem na současný vzhled zámku, kláštera, kostela a další objekty má rovněž dokumentární hodnotu v chudé ikonografii města. Výsek veduty reprodukuje (č. 7).

Krásnou vedutu města ŠUMPERKA s městským znakem a s textem potvrzení v ozdobném rámu nakreslil pro všechny cechy města roku 1821 šumperský malíř miniatur Antonín Gersch, který pobýval jako putující malíř portrétů a miniatur již v roce 1811 v Opavě. Jeho kresbu a celý text formuláře vyryl do měděné desky formátu 44,3×34,5 cm dovedný mědirytec Jan Kleiner na Mariánské Hoře u Králík. Jména malíře a rytce jsou uvedena vpravo a vlevo dole pod rámem. Rvtec není zatím jinak znám, jeho práce je však dokonalá. Výsek veduty reprodukuje. Pro historii města má Gerschova přesně datovaná veduta, zachycující jeho vzhled počátkem 19. století, rovněž unikátní hodnotu. Viz obraz č. 8.

Ve dvacátých letech putoval po severomoravských a slezských městech za prací mědirytec a laický kreslíř Jan Reychohn, zatím neznámého původu, který nabízel cechům zhotovení rytiny pohledu na město s příslušným textem tovaryšských listů, případně nakreslení potřebné veduty. V roce 1823 pracoval v Uničově, roku 1826 v Krnově a Odrách a téhož roku zavítal také do městečka POTŠTÁTU. Místní cechy si od

něho daly zhotovit vedutu svého městečka s rytým textem osvědčení v ozdobném rámu, nahoře uprostřed s rakouským dvouhlavým orlem a s práním pro vandrující tovaryše. Mědirytina je dole signována „Joh. Reychohn“. Prokazuje, že rytec byl slabý kreslíř, ovládající plošnou kresbu, zápasící však s perspektivou. Přes všechny nedostatky zachoval nám nejstarší pohled na městečko Potštát, vzhled jeho budov, zámku, hodinářské věže, farního a hřbitovního kostela, unikátní dokumentární hodnoty. Aby zkrášlil a vyzvedl význam malého městečka, převýšil značně sochu P. Marie na náměstí. Také měděná matrice tohoto tovaryšského listu s vedutou městečka se dochovala. Našel ji v roce 1960 na půdě bývalé radnice a zachránil před zkázou archivář potštátského pracoviště Okresního archivu v Přerově dr. Ivan Krška. Na rubu desky je poznamenáno, že byla pořízena roku 1826 cechovními staršími Ignácem Kubínem a Ferdinandem Titnerem. Jediný známý otisk, použitý mydlářským cechem v Potštátě 30. července 1827, je uložen v pobožce Okresního archivu Přerov v Potštátě. Vedutu reprodukuje (č. 9).

Z ostatních moravských měst Severomoravského kraje si pořídily roku 1827 tovaryšské listy s pohledem na město také cechy města HRANICE. Byly poddanským městem, současně však sídlem Krajského úřadu Přerovského kraje. Představení města byli ve stálých sporech s vrchnostenským úřadem, kte-

rý na ně nevražil, že se označovali jako krajské město, a znemožnil městu zřízení magistrátu, o který se marně pokoušeli. O povolení tisku formulářů tovaryšských listů s vedutou města pro hranické cechy požádal v březnu 1827 Krajský úřad v Hranicích představený cechu zedníků a tesařů, stavitel Matyáš Vincenc. Z dochované korespondence víme, že povolení k tisku bylo konečně vydáno 24. srpna 1827 s přesným popisem umístění obrazu města, textu apod. Obraz města byl dlouhý 16 palců (42 cm) a široký 4 a půl palce (necelých 12 cm). Nahoře byl umístěn znak města Hranic a známé přání šťastného vandrování tovaryšovi, aby si všiml všude dobrých děl umění, stal se řádným řemeslníkem a mohl pracovat ve prospěch vlasti a lidstva. Kdo byl autorem kresby veduty města, nevíme, patrně hranický penzionovaný vojenský lékař, buditel a dobrý kreslíř Josef Heřman A. Gallaš (1754–1840), mědirytinu ryl však nepochybně rytec Jan Reychohn, který užíval na všech svých tovaryšských listech uvedené heslo pro tovaryše. Bohužel žádný otisk tohoto vandrovního listu nebyl zatím objeven a zjištěn. V muzeu města Přerova byl počátkem 20. století uložen jeden exemplář, vystavený roku 1828 barvířským cechem v Hranicích pro Františka Dvořáka z Přerova. Dnes je tento exemplář nezvěstný. Nález a reprodukce tohoto dosud neznámého pohledu na město Hranice by byl vítaným příspěvkem pro chudou ikonografii města, tím spíše, že formuláře s vedutou byly hranickými cechy používány jen krátce do roku 1829.

OBR. Č. 9
VEDUTA MĚSTEČKA POTŠTÁTU, MĚDIRYTINA Z R. 1826 / FOTO L. PUSTKA

Po zavedení tovaryšských vandrovních knížek od 1. května 1829 se pracovní potvrzení s vedutami měst tovaryšům již nevydávala. Je pozoruhodné, že cechy mnoha velkých a bohatých moravských měst Severomoravského kraje (Nový Jičín, Fulnek, Lipník n. Bečvou, Přerov aj.) neměly a nevydaly

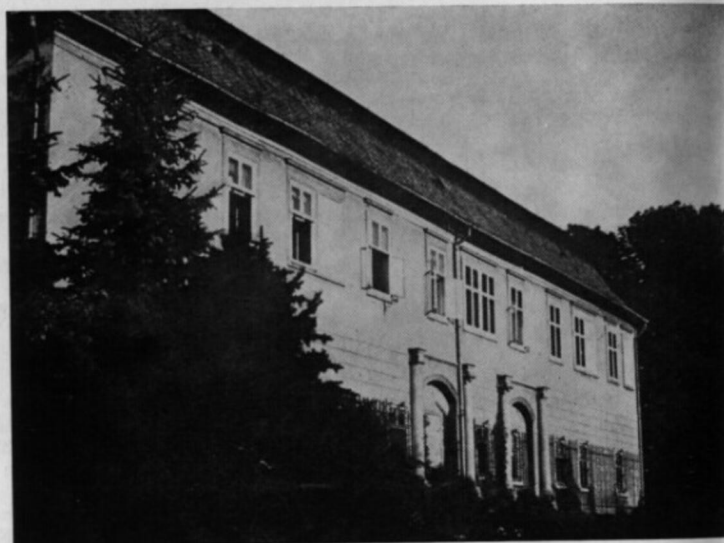
vlastní formuláře s vedutou svého města, ale používaly formuláře s obrazem Olomouce nebo Brna. Není ovšem vyloučeno, že se najdou v archívech cechů, ve sbírkách grafických listů muzeí i u jednotlivců, sběratelů grafiky ještě další neznámé veduty severomoravských měst, zavedené v posledních letech

před zrušením tovaryšských listů, jež byly proto užívány jen krátkou dobu a vystaveny jen v malém počtu, a dosud nejsou známy. O vedutách slezských měst Severomoravského kraje pojednáme a jejich reprodukce otiskneme v příštím čísle Vlastivědných listů.

POŽÁR DOBROSLAVIC V ROCE 1847

JOSEF GEBAUER

Dobroslavice patří mezi jednu z mnoha obcí na Opavsku, které se staly centrem dominií, a tedy i sídlem šlechty. Na půvabném návrší za touto obcí stával dvoupatrový zámek obklopený rozsáhlou zámeckou zahradou se dvěma zděnými letohrádky a krásnou kaplí. Pod zámek se rozprostíral panský dvůr s velkým ovčincem, pivovarem a lihovarem. Vedle čtyř obcí, které patřily k panství, byly jmenované nemovitosti jádrem bohatství zdejší šlechty. Panství se konstituovalo během 16. století za podnikavých rytířů Děhylovských z Děhylova. Ovládali výborně hospodářskou politiku stejně jako jejich nástupci páni z Vrbna. Soustředili se ve velkovýrobě především na rybníkářství a chov ovcí. Potom však přišli noví majitelé, třicetiletá válka a tehdy panství ze dvou třetin zpusťlo. Zkázu dovršil v roce 1638 požár Dobroslavic. Vyhořela celá obec včetně vrchnostenského dvora. Zadluženost panství ještě vzrostla, protože tehdejší majitelé páni Cikáni ze Slupska cestovali po světě a dostali vysoké pokuty za účast v protihabsburském odboji. Těživé situace pro dobroslavickou vrchnost, která pro další existenci potřebovala především peníze, využil kdekdo. Mezi těmi, kdo v této době získali, byl i dobroslavický sedlák Jan Holuša. Koupil do dědičného držení zdejší rychtu s řadou dalších výhod. Získal výsadu svobodníka a nemusel šenkovat vrchnostenské pivo. Vůči vrchnosti mu zůstala jediná povinnost: v první den žní dohlížet na sekáče a ostatní pracovníky, aby plnili své povinnosti. Vzhledem k tomu, že byl osvobozen od roboty, vrchnost mu za tuto „práci“ určila výnos plesenského krupného mlýna ve výši 21 zl. 36 kr. Navíc dostával od vrchnosti při tomto dohledu stravu v následujícím složení: na den jednu libru masa, cihlu čerstvého chleba, dva pečené koláče a dvě kvarty piva. Výhodnou povinnost musel rychtář zastávat až do druhé poloviny 18. století, kdy na Opavsku docházelo všeobecně ke zvyšování robot, což vedlo na konec k selským bouřím v roce 1766. Ale než se tak

ZÁMEK V DOBROSLAVICÍCH (DO ROKU 1945) / FOTOARCHIV SLEZSKÉHO MUZEA

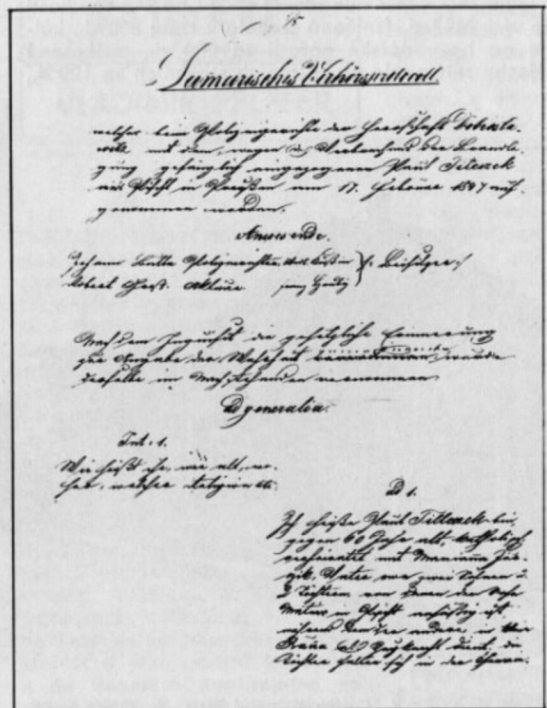
stalo, došlo na dobroslavické rychtě ke změně. Zemřel rychtář Sebestián Holuša, zanechal po sobě dvě nezletilé děti, Jana a Mariánku. Vdova po zemřelém rychtáři se brzy provdala za sedláka Jana Bůčka, který 6. 2. 1751 koupil dobroslavickou rychtu se všemi jejími právy a zavázal se rychtářovic sirotky vyplatit.

Mnoho let uplynulo od té doby. Rod Holušů se velmi rozvětvil a někteří jeho členové rychtářovali v Plesné i Děhylově, obcích náležejících dobroslavickému panství. Bůčkové stále drželi dobroslavickou rychtu. Jen na zámku se střídala jedna vrchnost za druhou, až počátkem 19. století koupili zdejší panství rytíři Czaderští. Za nich došlo k obrovskému požáru v Děhylově, při němž vyhořelo 24 usedlostí. Požár Děhylova v roce 1824 vznikl od blesku. O několik let později ohnivými plameny vzplanuly samotné Dobroslavice. Jak k tomu došlo?

Na začátku února roku 1847 předstoupil před úředníka na dobroslavickém zámku mladý, sedmadvacetiletý rychtář Ignác Bůček z Dobroslavic spolu s Bernardem Holušou, rychtářem z Děhylova, a s jeho jednadvacetiletou dcerou Janou. Předmětem jednání bylo sepsání smlouvy, která především měla stanovit věno nastávající nevěsty Jany Holušové. Nevěsta se zavázala do společné domácnosti přispět 600 zlatými konvenční měny, přivést tři krávy, jedno telátko, vedle potřebného domácího nádobí a hospodářského nářadí. Dále

smlouva stanovila, že v případě jejího úmrtí, aniž by zanechala po sobě dítě, spadne dědičné smloubní statek ženichovi. Uvedenou smlouvu zapsal úředník 5. února téhož roku do knihy smloubních smluv.

A tak se stalo, že kostel sv. Jakuba majori v Plesné přivítal do svých bran 9. února šťastné svatebčany Ignáce Bůčka, narozeného 26. 7. 1820, a Janu Holušovou, narozenou 20. 7. 1826. Sňatek zpečetil zápis do oddací matriky fary v Plesné. Pro Ignáce byl tento den obzvláště šťastným. Od dubna roku 1843, po smrti svého otce, hospodařil na rychtě sám se svou starou matkou. Mladá manželka a zároveň hospodyně mu na rychtě bude velkou pomocnicí. Z kostela se smloubní průvod odebral na rychtářský statek do Děhylova, kde se hodovalo do pozdních odpoledních hodin. Poté odjeli svatebčané svatebním vozem do Dobroslavic. Vezl je Florián Kupka, domkář z Martinova, což zprostředkovala nevěstina matka Rozálie Holušová, která z Martinova pocházela.

PROTOKOL O VÝSLEDKU ŽHÁRE PAVLA TILECKA ZE DNE 17. 2. 1847; UVODNÍ STRANA

V plesenském kostele se v ten den odbyvala ještě jedna svatba. Sedlák Valentin Holuša, tehdy již výměnkář v Dobroslavicích, zde provdával svou jednadvacetiletou dceru Terezu. Její matka Marta, roz. Tvrdá, pocházela z nedaleké Lhoty u Hošťálkovic. Novomanželem Terezy Holušové se měl stát Tomáš Černý, devěťadvacetiletý zahradník z Nové Vsi. Jeho otec v Nové Vsi již výměnkářil se svou ženou Pavlínou. Rozhodnutí ke společnému životu bylo rovněž stvrzeno zápisem do oddací matriky na faře v Plesné 9. února 1847. Po smloubním obřadu v kostele pak tito svatebčané uspořádali hostinu na výměnkářském gruntě Valentina Holuši v Dobroslavicích.

Ve stejný den uzavřely sňatek dvě mladé dívky z rodu Holušů. Obě měly strávit smloubní noc v Do-

broslavicích a pak na ně čekala rozdílná budoucnost.

Dvě svatby v jedné vesnici, to byla v tehdejší době událost, o které se roznesla zvěst do širokého okolí; v našem případě šla radostná zpráva až za hranice zemské. Do Dobroslavic zejména přitahovala hladovějící lidi v naději, že na žebrotě dostanou tentokrát více jídla než kdykoli jindy. Mezi jinými se tam na žebrotu vypravil i jistý podruh sedláka Lasáka z Piště, obce náležející k panství Chuchelná, tehdy za pruskými hranicemi. Jmenoval se Pavel Tileček, narodil se již před šedesáti lety na statku Olsa, tehdy rovněž patřícího k panství Chuchelná. Když mu tam rodiče zemřeli, oženil se s Mariannou Jerčíkovou a usadil se s ní v Pišti, kde se jim narodily čtyři děti. V roce 1847 již byly dospělé a s vlastními rodinami. O jednom z nich, synu Matyáši, otec uvedl, že žil jako kočví v Pišti, stejně jako jeho sestra. A přesto děti neutily své rodiče a otec musel chodit po žebrotě, při které si mnohokrát pomohl i nedovoleným způsobem, krádežemi. Za to seděl pětkrát ve vězení a ještě vícekrát dostal na vyučenou vysázeno mnoho ran holí. Takový byl osud žebráka, který se nesmířil nikdy se smutnou skutečností, a když se naskytla příležitost, šel znovu zkoušet své štěstí. Tentokrát do Dobroslavic. Do obce dorazil kolem třetí hodiny odpolední a nejprve jeho kroky směřovaly na rychtu, kde však zůstal doma jen samotnou starou rychtářku. Ostatní svatebčané dosud z Děhylova nedorazili. Od této ženy vyžebbral šišku chleba s polévku. Tento pokrm mu však nestačil k nasycení, a proto šel dále po žebrotě. Zaklepal na dveře mnoha stavení, až došel do druhého domu veselí, k usedlosti sedláka Valentina Holuši. Zde se podle svých představ mezi svatebčany najedl do sytosti. Jelikož se již schylovalo k večeru, odhodlal se požádat o nocleh v blízkém sousedství svatebčanů, na statku Josefa Holuši. Hospodyně jej však odbyla slovy: „Zde nemůžete přenocovat, máme mnoho dětí a málo místa.“

Žebrák se tedy opět vydal na cestu za mrazivého únorového večera. Nedovíme se již, jaké myšlenky mu tehdy hlavou prolétly. Před silným mrazem ho chránila houně, do níž byl celý zabalen. Právě se blížil k rychtě, když spatřil rozveselené svatebčany, jak přijížděli po cestě od Děhylova. Chvilí postál opodál a pozoroval přenášení nevěstiny výbavy ze svatebního vozu do rychty. Když vše venku utichlo a smloubní hostina v bujném veselí pokračovala uvnitř rychtářské usedlosti, začal vát silný mrazivý vítr. Žebrákem otřásla zima. Přeskočil proto nízký plot vinoucí se kolem usedlosti a šel se před větrem schovat ke stodole s otevřenými vraty, kde uvnitř spatřil různé zemědělské nářadí. Aby se zahřál, vytáhl zápalky a začal kouřit slámu. Při této zdánlivě pohodě byl náhle vyrušen jedním svatebním hostem, který vyšel na chvíli ven před rychtu. Svatebčan ve tmě náhle spatřil na rohu stodoly vysokou postavu muže zahalenou do houně. Zpočátku si myslel, že jde o nějakého zdejšího čeledína, avšak když se postava k němu přibližovala a dokonce na něj volala, dostal strach a dal se na útěk. Žebrák nepoznal, ale žebrák poznal ve svatebčanovi Floriána Kupku. Vždyť celé dětství a mládí prožil Kupka v blízkosti Piště, v nedalekých Bolaticích, a teprve když se ve věku třiceti dvou let oženil, usadil se jako domkář v Martinově, kde se mu od té doby narodilo sedm dětí. Žebrák zřejmě neměl špatný úmysl, když po setkání se svatebčanem odhodlil nedokouřenou slámu do dřevěného dešťového žlabu na rohu stodoly a zadními vraty se rychle vzdálil po opavské silnici z obce. U kříže za vesnicí se opět potkal s jedním mužem. Ten vida promrzlého žebráka, pozval jej k sobě do stavení na něco pro zahřátí. Jednalo se o rychtářovu souseda Jana Sobka. Seděli spolu, hovořili a popíjeli